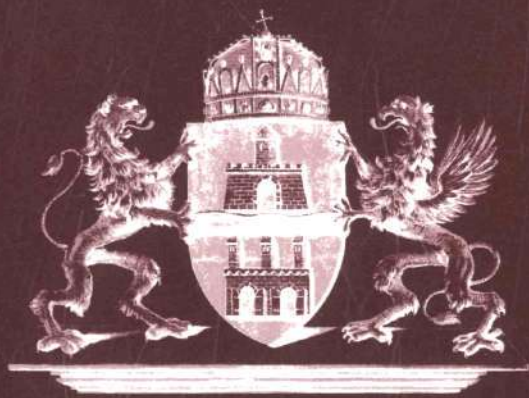

*BUDAPEST
RÉGISÉGEI*

XXXII.

BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM

BUDAPEST RÉGISÉGEI

XXXII.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
BENCZE ZOLTÁN
BODÓ SÁNDOR
ENDRÓDI ANNA
ZSIDI PAULA
SZVOBODA DOMÁNSZKY GABRIELLA

FORDÍTOTTA
JÁNOSI TIBOR
CHOYKE ALICE

FOTÓK
BAKOS MARGIT, TIHANYI BENCE, KOMJÁTHY PÉTER

RAJZOK
KUCZOGI ZSUZSA, LÁNG ANDREA, VICZKÓ TAMÁS,
VIEMANN ZSOLT, MAJOR JÁNOS, ŐRI SÁNDOR

TECHNIKAI SZERKESZTŐ
H. HANNY ERZSÉBET

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS
L.A. DESIGN STÚDIÓ

HU-ISSN 0133-1982

© BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM, 1998
FELELŐS KIADÓ BODÓ SÁNDOR FŐIGAZGATÓ

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNTÉSEK

BERTALAN VILMOSNÉ, HERTA BERTALAN (ALTMANN JÚLIA).....	9
GERŐ GYÓZÓ, GYÓZÓ GERŐ (IRÁSNÉ MELIS KATALIN).....	11
HOLLNÉ GYŰRKY KATALIN, KATALIN GYŰRKY-HOLL (MAGYAR KÁROLY)	13
NAGY EMESE, EMESE NÁGY (BENCZE ZOLTÁN)	15

**

NAGY LAJOS EMLÉKEZETE 1897–1997 KONFERENCIA ÉS KIÁLLÍTÁS

FITZ JENŐ: ELŐHANG.....	19
ZSIDI PAULA: 100 ÉVE SZÜLETETT NAGY LAJOS.....	21
LAJOS NAGY – VOR EINEM JAHRHUNDERT GEBOREN	
GÁSPÁR DOROTTYA: NAGY LAJOS MUNKÁSSÁGA ÉS AZ ÓKERESZTÉNYSÉG	27
NAGY MIHÁLY: NAGY LAJOS, A DUNAKANYARI KÉSŐRÓMAI VÉDŐRENDSZER KUTATÓJA	35
NÉMETH MARGIT: NAGY LAJOS ÉS AZ AQUINCUMI TÁBORKUTATÁS	45
PÓCZY KLÁRA: NAGY LAJOS PANNÓNIA MŰVÉSZETÉRŐL	53
PÓCZY KLÁRA: A PANNÓNIAI KÉSŐCSÁSZÁRKORI MŰMIATEMETKEZÉSEK NÉHÁNY TANULSÁGA	59
KABA MELINDA: AZ AQUINCUMI ORGONA.....	77
V. KOCZTUR ÉVA: RÍTUSRA VONATKOZÓ MEGFIGYELÉSEK A SOLYMÁRI KORACSÁSZÁRKORI TEMETŐBEN	83
VISY ZSOLT: KATONAI DIPLOMA ALBERTFALVÁRÓL	87
ZSIDI PAULA: AZ AQUINCUMI TŰZOLTÓK KOLLÉGIUMA ÉS A TŰZOLTÓSZÉKHÁZ.....	91
CSONTOS KATALIN: MEGEMLÉKEZÉS NAGY LAJOSRÓL.....	99

TANULMÁNYOK

ENDRÓDI ANNA: KÉSŐ RÉZKORI LELETEK ÓBUDÁRÓL..... <i>LATE COPPER AGE FINDS FROM ÓBUDA</i>	105
PETŐ MÁRIA: A GELLÉRTHEGYI KŐBÁNYA..... <i>THE GELLÉRT HILL QUARRY</i>	123
KOCSIS LÁSZLÓ: LOVASSÁGI SISAK ALBERTFALVÁRÓL..... <i>A NEW CAVALRY SPORTS HELMET FIND IN THE COLLECTION OF THE BUDAPEST HISTORICAL MUSEUM</i>	135
KABA MELINDA: AZ AQUINCUMI ORGONA ÉS AZ 1994-BEN BUDAPESTEN RENDEZETT NEMZETKÖZI SYMPOSIUM..... <i>THE AQUINCUM ORGAN – INTERNATIONAL SYMPOSIUM IN BUDAPEST, 1994</i>	143
SZIRMAI KRISZTINA: KORACSÁSZÁRKORI BRONZEMLÉKEK AQUINCUMBÓL.....	149
SZIRMAI KRISZTINA: ÚJ MOZAIKPADLÓK AZ AQUINCUMI KATONAVÁROS ÉSZAKI RÉSZÉN.....	157
BENCZE ZOLTÁN: EGY SZIKLAGÖDÖR KERÁMIAANYAGA A HADTÖRTÉNETI MÚZEUM UDVARÁN..... <i>KERAMIKMATERIAL AUS EINER FELSENGRUBE, DIE IM HOF DES KRIEGSHISTORISCHEN MUSEUM</i>	165
BERTALAN VILMOSNÉ: XIII. SZÁZADI CSUKLÓS BRONZMÉRLEGEK ÓBUDÁN..... <i>BRONZEKLAPPWAAGEN AUS DEM 13. JAHRHUNDERT</i>	171
BERTALAN VILMOSNÉ: BÉLYEGES AUSZTRIAI EDÉNYEK ÓBUDÁRÓL..... <i>GEFÄßE MIT ÖSTERREICHISCHER TÖPFERMARKEN AUS ÓBUDA (ALTOFEN)</i>	181
BERTALAN VILMOSNÉ: XV–XVII. SZÁZADI DÍSZEDÉNYEK ÓBUDÁRÓL..... <i>ZIERGEFÄßE AUS ÓBUDA (ALTOFEN)</i>	211
GARÁDY SÁNDOR: BUDA KÖZÉPKORI ÉS ÚJKORI VÍZMŰVEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SVÁBHEGY-VÁROSKÚT KUTATÁSÁRA..... <i>DIE MITTELALTERLICHEN UND NEUZEITLICHEN WASSERWERKE AUS BUDA MIT BESONDERER ACHTUNG AUF DIE ERFORSCHUNG DES SVÁBHEGY-VÁROSKÚT</i>	245
H. GYÜRKY KATALIN: AZ ABLAKOK ÜVEGEZÉSÉRŐL ÉS AZ ABLAKÜVEG FESTMÉNYEKRŐL A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON..... <i>ÜBER DIE VERGLASUNG DER FENSTER UND ÜBER DIE GLASMALEREI IM MITTELALTERLICHEN UNGARN</i>	267
HOLL IMRE: KÖZÉPKORI KÁLYHACSEMPÉK MAGYARORSZÁGON VI..... <i>MITTELALTERLICHE OFENKACHELN IN UNGARN VI. ZUR FRAGE DER GRAUEN, REDUZIERT GEBRANNTEN OFENKACHELN</i>	291
IRÁSNÉ MELIS KATALIN: RÉGÉSZETI ADATOK A CSEPEL-SZIGET KÖZÉPKORI TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSÁHOZ..... <i>ARCHAEOLOGICAL DATA ON THE MEDIEVAL HISTORY OF CSEPEL ISLAND</i>	309
VÖRÖS ISTVÁN: KÉSŐKÖZÉPKORI GABONÁSVERMEK ÁLLATCSONT LELETEI A CSEPEL-SZIGETEN..... <i>ANIMAL BONES REMAINS FROM THE LATE MEDIEVAL GRAIN STORAGE PITS ON CSEPEL ISLAND</i>	323

VÉGH ANDRÁS: ELŐZETES JELENTÉS A BUDAI SZENTPÉTERMÁRTÍR KÜLVÁROS TERÜLETÉN 1991–1995
KÖZÖTT FOLYTATOTT RÉGÉSZETI KUTATÁSOKRÓL.....329
NEW ARCHEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE AREA OF SZENTPÉTERMÁRTÍR – A MEDIAEVAL SUBURB OF BUDA

ZÁDOR JUDIT: PINCEKUTATÁS AZ ORSZÁGHÁZ UTCÁBAN.....341
CELLAR RESEARCH IN THE BUDA CASTLE DISTRICT

JUHÁSZ ETELKA: CSERÉPLOVAS TÖREDÉKE ÓBUDÁRÓL.....353
KERAMIKHUSAR

**

MEGEMLÉKEZÉSEK

GÁBORI MIKLÓS (1925–1996),
GÁBORI CSÁNK VERONIKA (1929–1996) (RINGER ÁRPÁD – MESTER ZSOLT) 363

HAJNÓCZI GYULA EMLÉKEZETE (PÓCZY KLÁRA) 365

ERINNERUNG AN GYULA HAJNÓCZI

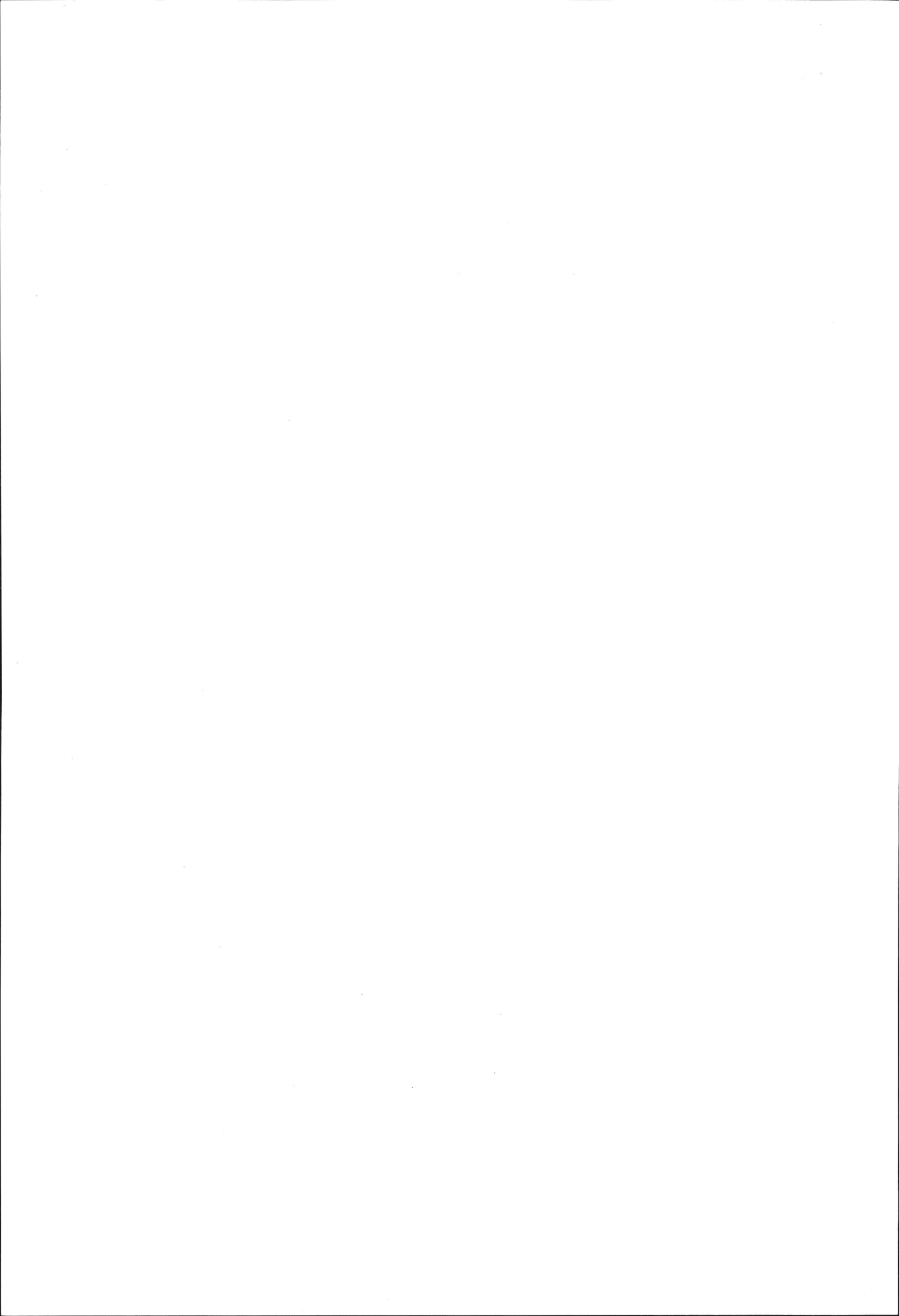
**

MŰHELY

SZIRMAI KRISZTINA: NAGY TIBOR TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGÉNEK BIBLIOGRÁFIÁJA 371

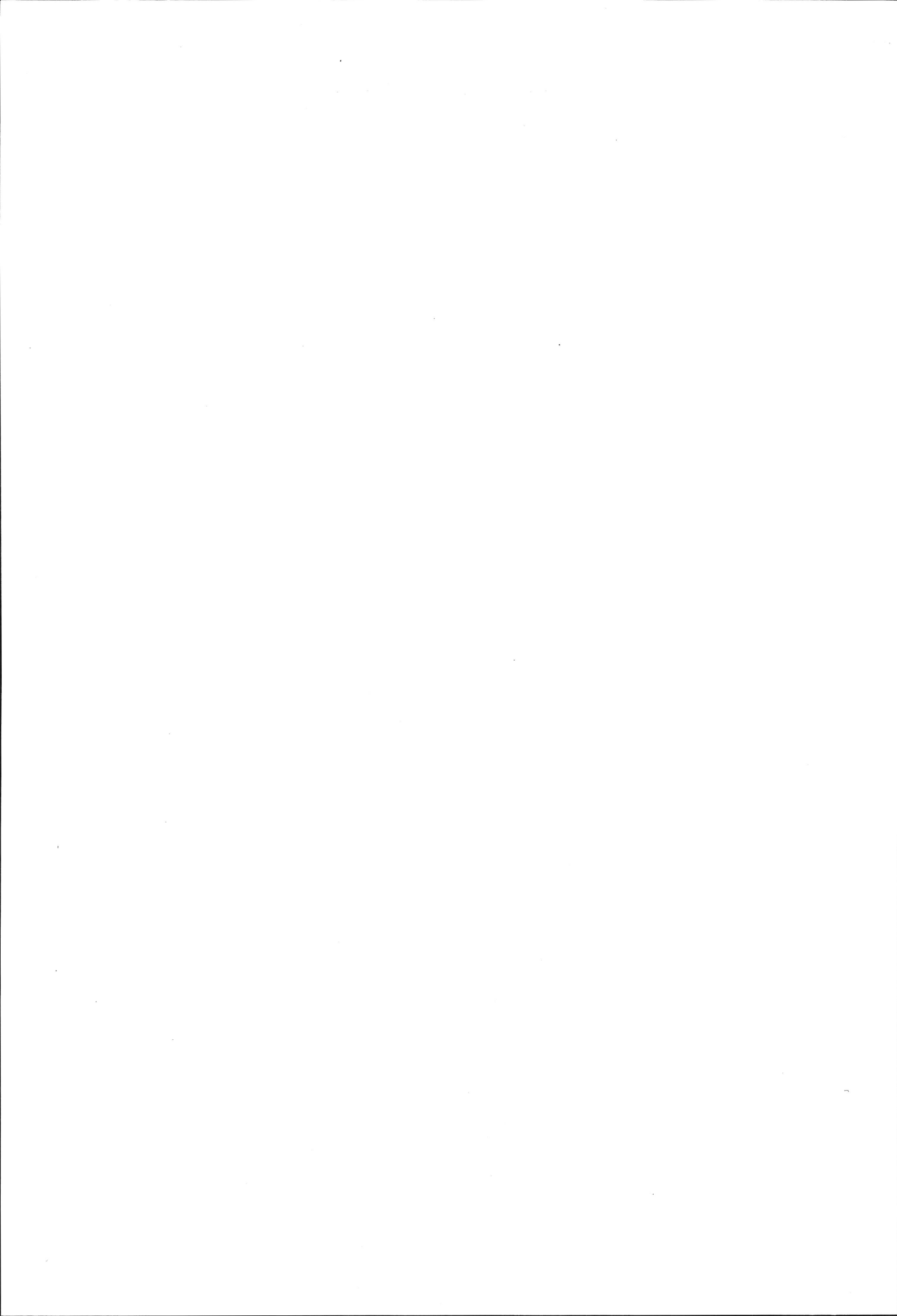
**

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

KÖSZÖNTÉSEK

BERTALAN VILMOSNÉ

Dr. Bertalan Vilmosné, John Herta 1923. június 30-án született Budapesten.

Középiskoláinak elvégzése után, 1942-ben került a mai Budapesti Történeti Múzeum akkori jogelődjéhez, a Régészeti és Ásatási Intézetbe, Gerevich László mellé. Munkába lépésével párhuzamosan kezdte meg tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a művészet-történet-középkori régészet-középkori történelem szakon. 1947-ben, az egyetem elvégzésekor védte meg bölcsészdoktori disszertációját, amelynek címe: A budai Vár XVII–XVIII. századi építésze.

Dr. Bertalan Vilmosnének (vagy ahogy idegen nyelvű publikációkban magát nevezi: Herta Bertalan) szinte teljes régészeti, és ehhez kapcsolódóan tudományos tevékenysége is a Budapesti Történeti Múzeumhoz, így a fővárosához kötődik. Régészként csupán egyszer vezetett egy jelentős ásatást Budapesten kívül, Esztergom-Alsószigeten, ahol egy bencés apácakolostor feltárását végezte.

Budapesthez kötődő ásatásai közül a budai Várhegyen, a vámegyedben és az Óbudán végeztek a legkiemelkedőbbek.

A Tóth Árpád sétányon H. Gyürky Katalinnal közösen tárták fel a középkori városfal és útréteg egyes szakaszait, ezzel jelentősen gyarapítva ismereteinket a középkori város erődrendszerének kialakulásáról. A vámegyed lakóházainak kutatásaiban is lényeges szerepet töltött be, így többek között dolgozott az Úri utcában, a Szentháromság utcában és az Országház utcában. Különösen fontos az az aprólékos megfigyeléseken alapuló munka, amelyet a közműhálózat rekonstrukciói folyamán az egyes közműárkokban végzett, és amely a város topográfiai kutatásához nélkülözhetetlen úthálózat kialakulásáról ad fontos adatokat.

A mai Kapisztrán téren, a volt Helyőrségi templom, a középkori Mária Magdolna templom kutatása volt az egyik legfontosabb munkája. A várostörténeti kutatás szempontjából a középkori magyar település plébániatemplomának feltárása, periodizációja, építészeti és egyéb leletanyagának feldolgozása alapvető fontossággal bír.

Szinte egész tudományos életét végigkísérte az Óbudán folytatott kutatás. Magam, aki a későbbiekben résztvevője, majd folytatója lettem e munkának, tisztelettel adózom annak az áldozatos, gyakran lehetetlen körülmények között folytatott, általa vezetett ásatásoknak, amelyek nélkül Óbuda történeti és topográfiai kutatása hiányos lenne.

A lakóházak pincéiben, udvarain végzett kisebb feltárások, a közművek árckainak állandó figyelése alapján készült dokumentációi nagyban elősegítették azt a munkát, amely az óbudai lakótelep építésével párhuzamosan folyt. A feltárások végzésére a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma és a középkori osztály munkatársaiból alakított munkaközösség középkori részének vezetője volt a feltárások megindulásától kezdve, 1973 és 1981 között.

Óbudának szinte nincs is olyan pontja, ahol ne végzett volna ásatásokat, leletmentéseket. A korábbi évtizedekben, majd az óbudai lakótelep építésekor, illetve az azt megelőző szanálások alkalmával nyíltott arra lehetőség, hogy a város lakóházait, utcahálózatát, a település szerkezetét megfigyelhessük. Részleteket tárt fel a város É-i részén lévő kanonoki házakból és a királynéi városrész több pontján álló lakóházakból is. Nevéhez kötődik a város piacterének beazonosítása és az azon álló egyes épületek kutatása is. Ezek közül is kiemelkedő jelentőségű a Lajos utca 158. sz. épület kutatása, amely a mai Óbuda egyetlen megmaradt és helyreállított középkori épülete.

Bertalan Vilmosné nevéhez fűződik a XIV. századi város két legjelentősebb épületegyüttesének megtalálása, feltárása és beazonosítása. A mai Fő téren állott az óbudai prépostság Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt temploma, amelynek néhány falrészlete az épületek pincéiben bemutatásra is került. A mai Mókus utca–Perc utca–Kiskorona utca által határolt részen kialakított romterületen pedig az óbudai klarissza apácák templomát és kolostorának részletét tárta fel.

Tudományos munkája során elsősorban ásatási anyagait dolgozta fel, hiszen valamennyi ásatása kiemelkedő jelentőségű, új ismereteket adó volt. Ezekon kívül a leletanyag-feldolgozások közül külön kutatási területe volt a majolikaedények, padlóéglák.

Fontos múzeumi feladata volt az egyik legjelentősebb gyűjteményünk, a kőtár kialakítása, kezelése, vezetése.

Irányítása alá tartozott egy időben a középkori osztály restaurálóműhelye, és régészeti csoportvezető is volt.

1983-ban nyugállományba vonult, de azóta is mind a mai napig azon dolgozik, hogy azt a hatalmas mennyiségű régészeti leletet, ásatást feldolgozza, amit hosszú pályafutása alatt az állandó terepmunka miatt nem tudott megtenni.

Kívánunk továbbra is jó egészséget és energiát a sok, még elvégzésre váró feladatának folytatásához.

Altmann Júlia

Dr. Bertalan Vilmosné, Herta John wurde am 30. Juni 1923 in Budapest geboren.

Nach der Beendigung der Oberschule kam sie zum Rechtsvorgänger des heutigen Historischen Museums der Stadt Budapest (Budapesti Történeti Múzeum) zum Institut für Archäologie und Ausgrabungen (Régészeti és Ásatási Intézet) neben László Gerevich. Parallel mit der Arbeit begann sie ihre Studien an der Fakultät für Philosophie, der Pázmány Péter Universität. Sie studierte Kunstgeschichte, Archäologie- und Geschichte des Mittelalters. 1947 beendete sie die Universität, verteidigte erfolgreich ihre Dissertation mit dem Titel "Architektur der Budaer Burg aus dem 17-18. Jahrhundert" und wurde Doktor der Philosophie.

Die ganze wissenschaftliche archäologische Tätigkeit von Dr. Bertalan Vilmosné (in den ausländischen Publikationen nannte sie sich Herta Bertalan) knüpfte sich zum Historisches Museum der Stadt Budapest, und so zur Hauptstadt. Als Archäologin leitete sie nur eine einzige bedeutende Ausgrabung außerhalb der Grenzen von Budapest: in Esztergom-Alsósziget legte sie ein Kloster der Benediktiner Ordensschwester frei.

Die bedeutendsten budapester Ausgrabungen wurden auf dem Burgberg und im Burgviertel von Buda sowie in Óbuda durchgeführt.

An der Tóth Árpád Promenade legte sie zusammen mit Katalin H. Gyürky einzelne Fragmente der mittelalterlichen Stadtmauer und der Straßenschichte frei, und bereicherte damit unsere Kenntnisse über die Entwicklung des mittelalterlichen Festungssystems der Stadt. Sie spielte auch in der Forschung der Wohnhäuser aus dem Burgviertel eine wichtige Rolle, sie arbeitete in der Uri, Szentháromság und Országház Straße. Besonders wichtig sind ihre Beobachtungen, welche auf ihre minutiöse Arbeit ruhte war bei der Rekonstruktion der Kommunalwerke in den Stadtwerkgraben. Sie war unentbehrlich für die topografischen Forschungen der Stadt und geben uns eine Menge von Daten über die Entstehung des Straßennetzes.

Eine ihrer wichtigsten Arbeiten war die Erforschung der mittelalterlichen Maria Magdalena Kirche, sowie die ehemalige Garnisonskirche auf dem heutigen Kapistran-Platz. Aus dem Hinsicht der stadthistorischen Forschungen war die Freilegung der Pfarrkirche der mittelalterlichen ungarischen Siedlung, ihre Periodisierung und die Aufarbeitung ihres Fundmaterials ihre wichtigste Tätigkeit.

Die Forschungsarbeiten aus Óbuda begleiteten fast ihre ganze wissenschaftliche Karriere. Ich selbst, die später daran Teil nahm und die Arbeit fortsetzte, verehere und respektiere ihre opfervolle, oft zwischen unmöglichen Umständen geführte Arbeit, die von sie geleiteten Ausgrabungen, ohne die die topographische und geschichtliche Erforschung von Altöfen lückenhaft wäre.

Die kleineren Freilegungen, die in den Kellern und Höfen der Wohnhäuser durchgeführt wurden, sowie die ständige Beobachtung der Kommunalwerkgraben, ihre Dokumen-

tionierung vereinfachten die Arbeit, die parallel mit der Ausbau des altöfener Wohnviertels fortgesetzt wurde. Bertalan Vilmosné war die Leiterin der Wissenschaftler-gruppe die aus den Mitarbeitern des Museums Aquincum die zum Historisches Museum der Stadt Budapest bestand, sowie aus den Mitarbeitern der Mittelalterlichen Abteilung stellt wurde. Sie führte diese Ausgrabungen von Anfang an, 1973 bis 1981.

Es gibt wohl kaum eine Stelle von Óbuda wo sie keine Ausgrabungen und Rettungsgrabungen geführt hätte. In den früheren Jahrzehnten und bei der Bau des Wohnviertels von Óbuda beziehungsweise bei der sanierenden Vorbereitungsarbeiten ergab sich die Möglichkeit, die Wohnhäuser den Straßennetz und die Struktur der Stadt gut beobachten zu können. Sie legte noch teile der nördlich liegenden Domherrenhäuser frei, sowie Wohnhausfragmente, die an mehreren Punkten des "Stadtteiles der Königin" standen. Ihr Namen kennzeichnet die Identifizierung des städtischen Marktplatzes und die Erforschung der dort stehenden Häuser. Das wichtigste unter allen war die Freilegung des Hauses aus der Lajos Straße Nr. 158, es war das einzige auf uns gebliebene und wiedererrichtete mittelalterliche Gebäude aus Óbuda.

Die Auffindung, Freilegung und Identifizierung der zwei bedeutendsten Gebäudekomplexen der Stadt, die aus dem 14. Jahrhundert stammen, können wir auch Bertalan Vilmosné danken.

Auf dem heutigen Hauptplatz stand die Propsteikirche die der Heiligen Jungfrau gewidmet wurde. Einige Mauerfragmente davon wurden in den Kellern der Gebäuden ausgestellt. Auf dem Gelände das von der heutigen Mókus - Perc Straße und Kiskorona Straße begrenzt ist, wurde ein Ruinenfeld errichtet, dort legte die Wissenschaftlerin die Überreste des Klosters und der Kirche der Klarissen frei.

In seiner wissenschaftlichen Tätigkeit studierte, und arbeitete sie in erster Reihe ihre Fundgüter auf, dem fast alle ihrer Ausgrabungen waren von ausgehobener Wichtigkeit, und gaben uns neue Informationen und Kenntnisse. Außer den erwähnten Tätigkeiten hatte sie noch ein abgesondertes Forschungsbereich: Majolikagefäße und Fußbodenziegel. Ihre wichtige museologische Aufgabe war die Schaffung der bedeutenden Lapidarien, sowie ihre Versorgung und Führung. Eine zeitlang gehörte ihr die Leitung der Restaurierungswerkstatt und die Mittelalterliche Abteilung. Sie war auch Leiterin der archäologischen Gruppe.

1983 zog sie in Ruhestand, doch arbeitet seit dem auf dem riesigen archäologischen Fundmaterial, das sie bei den Ausgrabungen gefunden hatte. Dafür hatte sie in ihrer langen Lebenskarriere, wegen den ständigen Terrainarbeiten keine Zeit gehabt.

Wir wünschen ihr weitere Gesundheit und Energie bei ihrer Arbeit und weiteren Aufgaben.

Julia Altmann

GERŐ GYŐZŐ

Dr. Gerő Győző, címzetes egyetemi docens, a magyar törökkori régészet megteremtője és a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumának egyik alapító munkatársa közel fél évszázada áll a tudomány szolgálatában. Pályafutása a dr. Gerevich László által vezetett, budai középkori királyi palota feltárásán kezdődött, amikor a fiatal régész a terepmunka mellett a XVI–XVII. századi, törökkori régészeti leletanyag muzeológiai és tudományos feldolgozását is feladatául kapta.

Gerő Győző kora ifjúságától a törökkor, a török világ kutatására készült, olyan komoly elszántsággal, hogy iskolatársai már Juszufnak szólították. Barátai és közeli munkatársai tudják, hogy Gerő Juszuf mellett, hogy magyar régész, lélekben félig török, aki egész életét arra szánta, hogy a magyar történelem egyik tragikus időszakáról, a török hódoltság 150 évéről a valósághoz közelebb álló képet alkosson, és amennyire lehetséges, rekonstruálja azt az épített környezetet és anyagi kultúrát, amelyben a hódítók és az elnyomott népek éltek. 1952-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán régészdiplomát szerzett. 1950-től nyugdíjba vonulásáig, 1997-ig a Budapesti Történeti Múzeum tudományos munkatársa volt, és bár fő kutatási területe a török építészeti emlékek feltárása, bekapcsolódott a középkori várostörténeti kutatásokba is. Ő tárta fel az első, középkori leletekben gazdag budai kutakat, részt vett a budai Vár házainak műemléki kutatásában, s az ő nevéhez fűződik a Buda közelében lévő, közismert Csöt falu feltárása is. Az első tudományos cikkei a budai Vár és polgár város törökkori építészetével, a budai török fürdőkkel foglalkoztak. Ezek megírásával egy időben hozzákezdett az ország több jelentős török műemlékének feltárásához is. A budapesti kutatásokkal párhuzamosan Esztergomban, Egerben, Pécsen, Siklóson, Szigetváron –

hogy csak a legfontosabbakat soroljam – vezette és a mai napig is vezeti az évekig tartó műemléki és régészeti kutatásokat. Tudományos eredményeit hazai és külföldi folyóiratokban, tudományos konferenciákon folyamatosan publikálja.

Budapest török műemlékeiről 1957-ben, Pécs török műemlékeiről 1960-ban jelentek meg az első könyvei. A későbbi monográfiákat már jórészt saját régészeti és levéltári kutatásai alapján készítette. Legjelentősebb alkotása „Az oszmán–török építészet emlékei Magyarországon (dzsámik, fürdők, türbék)” című disszertációja, amellyel 1975-ben elnyerte a kandidátusi fokozatot. A disszertáció 1980-ban könyv alakban is megjelent.

Gerő Győző gazdag életművéből, tudományos publikációi sorából kiemelkednek azok a tanulmányok, amelyekben a szerző Buda, Esztergom vagy Pécs törökkori topográfiájával foglalkozik.

A török háborús pusztulás nyomainak a feltárása a korábbi, középkori, a török rendezések és építkezések pedig a későbbi, kora újkori várostörténeti kutatások forrásaivá váltak.

A régészeti kutatómunka közben Gerő Győző számos hazai és külföldi kiállítás rendezésében is közreműködött. Megírta a kiállítási katalógusok, vezetők török időszakra vonatkozó részeit.

A kiállításokhoz vagy műemléki helyreállításokhoz kapcsolódva nagy példányszámban megjelenő tudományos népszerűsítő kiadványokban ismertette az ország legjelentősebb török műemlékeit.

A Budapesti Történeti Múzeum munkatársai szívből gratulálnak, jó egészséget és további, eredményes munkával töltött boldog éveket kívánnak.

Írásné Melis Katalin

GYŐZŐ GERŐ

Dr. Győző Gerő, Universitätsdozent h. c., der Erschaffer der ungarischen Archäologie der Türkenzeit, einer der Gründer des Burgmuseums des Historischen Museums der Stadt Budapest, steht beinahe seit einem halben Jahrhundert im Dienste der Wissenschaft. Sein Forscherlaufbahn begann bei der Ausgrabung des mittelalterlichen königlichen Palastes aus Buda. Die Freilegung wurde von dr. László Gerevich geführt, als der junge Archäologe neben dem Terrainarbeit auch auf die Bearbeitung des mittelalterlichen, türkenzeitlichen (16.–17. Jahrhundert) archäologischen Fundmaterials beauftragt wurde.

Győző Gerő bereitete sich schon in den Jugendjahren auf die Erforschung der Türkenzeit und der türkischen Welt vor. Er war so entschlossen, da seine Kameraden und nahen Mitarbeitern ihn „Jusuf“ nannten. Diese Mitarbeiter und

Freunde wissen es, da „Jusuf“ Gerő, obwohl er ein ungarischer Archäologe war, war in seiner Seele schon halb ein Türke, der sein ganzes Leben der Erforschung einer der tragischen Zeiten der ungarischen Geschichte – der 150 Jahre dauernden türkischen Oberherrschaft – widmete. Er versuchte eine wirklichkeits echte Darstellung dieser Zeit zu geben, und er versuchte die gebaute Umgebung und die materielle Kultur dieser Periode, worin Okkupanten und unterdrückte Völker miteinander lebten – zu rekonstruieren.

1952 erwarb er an der Fakultät für Philosophie an der Universität der Wissenschaften Eötvös Lóránd ein Archäologendiplom. Er war von 1950 bis zu seiner Pensionierung, 1987, wissenschaftlicher Mitarbeiter des Historischen Museums der Stadt Budapest. Obwohl sein Hauptforschungsgebiet die Freilegung der türkischen

Baudenkmäler war, schaltete er sich auch in die mittelalterliche stadtgeschichtliche Forschungen ein. Er grub zum ersten mal in Funden reichen Brunnen von Buda aus, nahm an der kunstdenkmälerischen Forschungsarbeiten von Buda teil, außerdem knüpft sich die Freilegung des nahe liegenden Dorfes Csót auch zu seinem Namen. Seine ersten wissenschaftlichen Artikel behandelten die türkische Architektur der budaer Burg und Zivilstadt, sowie die türkischen Bäder. Gleichzeitig mit der Schreibung dieser Arbeiten begann er die Freilegung von mehreren türkischen Baudenkmäler. Parallel mit den Ausgrabungen aus Budapest, leitete er in Esztergom, Eger, Pécs, Siklós, Szigetvár – diese waren die wichtigsten – bis heute die jahrelang dauernden archäologischen und Denkmalforschungen. Seine wissenschaftlichen Errungenschaften wurden in ungarischen und ausländischen Zeitschriften veröffentlicht und sie erschienen auch an wissenschaftlichen Konferenzen.

Seine ersten Bücher über die türkischen Denkmäler von Buda und Pécs erschienen 1957 und 1960. Die nachfolgenden Monographien schrieb er auf Grund seiner eigenen archäologischen und archivaren Forschungen.

Sein bedeutendstes Werk ist: "Andenken der ottomatisch-türkischen Architektur in Ungarn. (Dsamis, Bäder, Türben)"; – erschienen als Dissertationsarbeit, womit er den

Kandidatengrad erwarb. Die Dissertation erschien 1980 auch in Buchform. Aus dem reichen Lebenswerk und aus den Publikationen sind diejenigen Studien die wichtigsten, in denen der Wissenschaftler sich mit der Topographie der Städte Buda, Esztergom, beziehungsweise Pécs beschäftigte.

Die Freilegung der Verwüstungsspuren der Türkenkriege wurden zur Quellen der vorhergehenden mittelalterlichen stadtgeschichtlichen Forschungen. Die Terrainregulierungen und Bauarbeiten der selben Türkenzeit dienten, als Quellenmaterial der Forschungen der frühneuzeitlichen Stadtgeschichte. Zur Zeit der archäologischen Forschung arbeiten arbeitete Győző Gerő an der Organisierung von vielen einheimischen und ausländischen Ausstellungen mit. Er schrieb die türkischen Teile der Ausstellungskatalogen und den türkenzeitlichen Artikel des Ausstellungsführers.

In Verbindung mit den Ausstellungen und Denkmalwiederherstellungsarbeiten publizierte er im volkstümlichen wissenschaftlichen Ausgaben die wichtigsten einheimischen Baudenkmäler der Türkenzeit.

Wir, Mitarbeiter des Historischen Museums der Stadt Budapest beglückwünschen ihn herzlich, und wünschen ihm weitere, glückliche erfolgreiche Schaffungsjahre.

Katalin Irás-Melis

HOLLNÉ GYÜRKY KATALIN

Középkoros régészetünk egyik legsokoldalúbb egyénisége immár 70 éves.

Bár munkásságából harminc évet a Budapesti Történeti Múzeumnál töltött, és így fő kutatási területe a főváros középkori története volt, emellett más helyszíneken (Veszprém, Pannonhalma, Diósjenő) is dolgozott. Szakterülete azonban nem csak földrajzi értelemben nyúlt, pontosabban – ma is aktív szellemi kutatómunkát folytató személyről lévén szó – nyúlik túl Budapest határain. A budai leletanyagból kiindulva a középkori üvegek egész országra kiterjedő gyűjtését végezte el, s mindezt egyben széles nemzetközi kitekintésben elhelyezve alapmű jellegű publikációt készített. (Az üveg. A BTM középkori gyűjteménye. Bp. 1986., Üvegek a középkori Magyarországon. Bp. 1991.)

Ténykedése példa lehet az újabb középkort kutató generációk számára, amennyiben az adott helyszínek mintaszűrő feltárását és értékelését követően azok publikálását is folyamatosan és hasonló lelkiismeretességgel tette meg. Jellemző rá, hogy az egyes szűkebb területek kutatásakor, az apróbb részeredmények összekapcsolásával mindig nagyobb összefüggésekre tud rávilágítani. Munkássága folyamán kisebb-nagyobb ásatási helyszínek, eredmények szép számmal adódtak. Ezekből itt legfeljebb a

néhány fontosabbat említhetjük: az I. kerületben a Vár úrendszerének és városfalainak számos pontjának kutatása, a volt Szent Miklós domonkos kolostor és templom a Hess András téren, a volt szent Márton kápolna maradványai a Táncsics Mihály utcában, a volt Szent Péter templom maradványai a Csalogány utcában, a volt Szent István külváros korai településnyomai a Corvin téren, illetve a kánai apátság romjai a XI. kerületben. A fenti kutatásokról készült számos publikáció közül ki kell emelnünk a két, kolostorhoz fűződő feldolgozást: „Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda” (Bp. 1981.) és „A Buda melletti kánai apátság feltárása” (Bp. 1996.), amelyek a témák igazi monografikus feldolgozásai.

A fenti imponáló munkásság a kívülállónak töretlen szakmai életutat sugall, pedig – és ezt Gyürky Katalin visszafogottsága miatt kevesebben tudják – az elindulás azokban a bizonyos ötvenes években korántsem volt annyira egyszerű. Az embert próbáló évek szerencsére sem a szakmai elhivatottságot, sem a személyiség emberi derűjét nem tudták kikezdeni.

Őszinte szívvel gratulálunk, és kívánunk további hosszú életet és eredményes munkát a magunk és a kollégák nevében.

Magyar Károly

KATALIN GYÜRKY-HOLL

Eine der vielseitigsten Vertreterinnen unserer mittelalterlichen Archäologie ist schon 70 Jahre alt.

Obwohl sie dreißig Jahre bei dem Historischen Museum der Stadt Budapest verbracht hatte, und ihr Hauptforschungsgebiet und – Bereich die mittelalterliche Geschichte der Hauptstadt war, arbeitete sie auch außer Budapest (Veszprém, Pannonhalma, Diósjenő). Ihr Erforschungsobjekt und Territorium streckte und streckt sie – es ist die Rede über eine Wissenschaftlerin, die auch heute intellektuelle Arbeit leistet – nicht nur im konkreten Sinn über die Gemarkung der Stadt Budapest.

Aus dem Fundmaterial von Buda hinausgehend sammelte sie grundlegend alle mittelalterlichen Glaswaren des Landes und gab dem Material eine breite internationale Anerkennung (Mittelalterliche Glassammlung des BTM. Budapest, 1986. – Glasobjekte aus dem mittelalterlichen Ungarn. Budapest, 1991.)

Ihre Aktivität dient der neuen Mittelalterforschergenerationen als Beispiel, dem Frau Katalin Gyürky-Holl legte nicht nur die Fundorte tadellos frei, sie bewertete und verarbeitete die Fundgüter gründlich, und publizierte sie mit ähnlichem guten Gewissen.

Charakteristisch für ihre Arbeit ist die Tatsache, daß sie aus der Erforschung der engeren Gebieten und aus der Zusammenfassung von kleinen Teilergebnissen immer auf größere Zusammenhänge folgte. In ihrer Karriere gab es eine große Menge von kleineren und größeren Ausgrabungen die an vielen Stellen des Landes stattfanden. Wir können nur einige davon erwähnen: zahlreiche Punkte des Straßennetzes, des Wegsystem, und er Stadtmauer des ehemaligen Heiligen Nikolaus Klosters und der Kirche am Andreas Hess Platz, die Überreste des einstigen Heiligen Martinkapelle in der Mihály Táncsics Straße, die Überbleibsel der Heiligen Petruskirche in der Csalogánystraße, die Siedlungsspuren der Außenstadt der Heilige Staphan, auf dem Corvinplatz, sowie die Ruinen der Kánaer Abtei im XI. Bezirk.

Unter den zahlreichen Publikationen die auf Grund dieser Ausgrabungen entstanden, müssen wir zwei Arbeiten die sich zu den zwei Klöstern knüpfen herausheben. Es ist die Rede über dem mittelalterlichen Dominikanerkloster aus Buda (Bp. 1991.), und über die Freilegung der Kánaer Abtei (Bp. 1996.). Beide sind wahre monographische Schilderungen der Themen.

Das obere imponierende Lebenswerk suggeriert dem Außerstehenden eine ungebrochene Kontinuität im wissenschaftlichen Fachlebenslauf. Wenige wissen nur, daß der Anfang in den fünfziger Jahren gar nicht so einfach war. Diese, den Menschen auf die Probe stellenden Jahre

verletzten glücklicherweise ihre Berufung und die Heiterkeit ihrer Person gar nicht.

Wir gratulieren ihr aus vollem Herzen, mit wahrer Freude, und wünschen Frau Katalin Gyürky-Holl weiteres langes Leben, erfolgreiche Arbeit in unserem Namen und im Namen aller Mitarbeiter.

Károly Magyar

NAGY EMESE

Nagy Emese 1926. augusztus 4-én született Debrecenben. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának régészet szakát 1950-ben végezte el. Érdeklődése hamarosan az építészeti emlékek régészeti és történeti kutatása, valamint a középkori építészet és kőfaragás technikai és munkaszervezeti kérdései felé irányult. Első ízben 1949–1963 között dolgozott a Budapesti Történeti Múzeumban, előbb muzeológusként, majd tudományos titkárként. A budai középkori királyi palota Gerevich László által vezetett feltárási munkálataiba 1949-ben kapcsolódott be. Ennek keretében dolgozott az I–II. boltos helyiség, a Gyilokjáró, a Déli kisudvar, a Télikert és az Újvilág-kapu területén, valamint a Nagyrendella belső részében, a Nagyudvaron, a Csonkatorony környékén és a Savoyai-szobortól északra. Palotai kutatásairól 1955-ben „Zsigmond király budavári Friss palotája” címmel jelentetett meg tanulmányt. Az 1950-es évek második felétől részt vett a budai vármegyed középkori lakóházainak műemléki, régészeti kutatásaiban. 1958 őszén feltárást végzett a budaszentlőrinci pálos kolostor területén, ahol tisztázta a káptalanteremhez kapcsolódó perjeli kápolnák helyét és az azokat körbeölelő sokszögű építményt. A precíz régészeti munka során egy kis területen legalább négy építési periódus sikerült Nagy Emesének meghatározni. Kiseb feltáráásokat végzett Gercse és Nyék falu területén is. Régészeti kutatásai nem szorítkoztak csak a főváros területére. 1957-ben az ozorai ferences kolostor, 1960-ban a Zala megyei egervári vár, 1960 és 1966 között pedig a kaposzentjakabi bencés apátság területén végzett feltáráásokat. Közben 1963-ban munkahelyet változtatott, és 1978-ig a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott, mint a középkori osztály vezetője. 1964–1969 között az esztergomi királyi vár feltárást irányította. Esztergomi kutatásait „Az esztergomi királyi vár története (Régészeti kutatások 1934–1969)” című kandidátusi értekezésében foglalta össze, melyet 1986-ban

sikerrel védett meg. Sajnálatos, hogy ez az alapvető fontosságú munka mind a mai napig nem jelent meg. Nagy Emese 1978-tól 1987-ig a középkori osztály vezetőjeként ismét a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa lett, ahol olyan elődök nyomdokába lépett, mint Kumorovitz L. Bernát és Kubinyi András. Természetéből adódóan nyugodt, megfontolt vezetője volt egy évtizeden keresztül a Budapesti Történeti Múzeumnak, munkatársai szerették és tisztelték. Ő kezdte el a középkori osztály tudományos kollektívájának fiatalítását, a vezetése alatt idekerült munkatársak ma már a középgenerációt alkotják. A sors kegye folytán megadatott Nagy Emesének, hogy nyugdíjba vonulása előtt még egyik fő szervezője legyen a méltán nagy sikerű, 1987-es Zsigmond-kiállításnak, melyet a Budapesti Történeti Múzeum az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjával közösen rendezett 1987. V. 29.–XI. 8. között. A Vármúzeum földszintjén megrendezett kiállításához hozzákapcsolták a középkori királyi palota romterületét is, nevezetesen a gótikus nagytermet és a dongaboltos pincét. A kiállítás katalógusát máig alapműként használja a magyar középkorral foglalkozók széles tábora. Nagy Emese 1987-ben nyugdíjba ment, a Budapesti Történeti Múzeummal azonban nem szakadt meg a kapcsolata. Mint a palotai kőanyag legjobb ismerője írta „A budavári középkori királyi palota épületeiről származó kőfaragványok lelőhelyek szerinti feldolgozása” című összefoglalót, jelenleg pedig „A budai középkori királyi palota építészeti töredékeinek formai-tipológiai, kronológiai beosztásáról és értékeléséről” című többkötetes tanulmányorozatán dolgozik, amelyben a formai-tipológiai katalógus teljes gótikus része elkészült már. Reméljük, hogy mielőbb könyv formájában is napvilágot látnak e munkák.

További jó egészséget és még sok eredményes munkával töltött évet kívánunk Nagy Emesének.

Bencze Zoltán

EMESE NAGY

Emese Nagy wurde am 4. August 1926 in Debrecen geboren. Sie absolvierte 1950 an der Philosophischen Fakultät der Universität Lóránd Eötvös auf dem Fach Archäologie. Ihr Interesse zeigte sich in die Richtung der archäologischen und geschichtlichen Erforschung der Andenken der Architektur, sie studierte die Techniken des mittelalterlichen Bauwesens, sowie die arbeitsorganisatorischen Fragen der Zeit. Sie arbeitete im Historischen Museum der Stadt Budapest zuerst zwischen 1949-1963 als Museologin, beziehungsweise als wissenschaftliche Sekretärin.

In die, von László Gerevich geführte Freilegungsarbeit des mittelalterlichen königlichen Palastes aus Buda schaltete sie sich im Jahre 1949 ein.

Im Rahmen dieser Tätigkeit arbeitete sie in den Gewölberräumen I-II., im Mordgang, im südlichen Kleinhof im Wintergarten, oder Orangerie, beim Újvilág Tor, im inneren Teil der Rondelle, auf dem großen Hof in der Umgebung des Stumpfturnes und nördlich von der Statue des Eugen von Savoyen. Über ihre Forschungen im Palast erschien 1955 ihre Studie mit dem Titel "Der Frisch Palast des Königs Sigismund in der Budaer Burg".

Beginnend mit der Zweiten Hälfte der fünfziger Jahren nahm sie in der Freilegung und archäologischer Erforschung der Wohnhäuser und Baudenkmäler des Budaer Burgviertels teil. Im Herbst des Jahres 1958 arbeitete sie an den

Ausgrabungen des Paulinerklosters in Budaszentlőrinc. Sie bestimmte die genaue Stelle der Priorenkapellen, die in Verbindung mit dem Kapitelsaal standen, sowie die Stelle des umgebenden mehreckigen Gebäuden.

Im Laufe ihrer sorgfältigen archäologischen Arbeit gelang es Emese Nagy auf diesem kleinen Grundstück mindestens vier Bauperioden näher zu bestimmen.

Kleinere Ausgrabungen leitete sie auf dem Gebiet der Dörfer Gercse und Nyék. Sie beschränkte sich also nicht nur auf das Gelände der Hauptstadt, 1957 führte sie Ausgrabungen im Franziskanerkloster von Ozora, 1960 im Komitat Zala bei der Burg von Egervár, zwischen 1960 und 1966 im Raum des Benediktinerabteils aus Kaposszentjakab. Inzwischen wechselte sie ihre Arbeitsstelle und arbeitete von 1963 bis 1978 im Ungarischen Nationalmuseum, als Leiterin der Mittelalterlichen Abteilung weiter. Zwischen 1964-1969 leitete sie die Wiederherstellungsarbeiten der königlichen Burg in Esztergom. Die Resultate ihrer Arbeit fasste sie in ihrer Kandidatenabhandlung mit dem Titel "Die Geschichte der Burg von Esztergom. (Archäologische Forschungen 1934-1969.) zusammen. Sie verteidigte diese Dissertation 1986 erfolgreich. Es ist zu bedauern, daß diese Arbeit von grundlegender Wichtigkeit bis heute noch nicht erschienen ist. Emese Nagy wurde von 1978 bis 1987, als Leiterin der Mittelalterlichen Abteilung wieder Mitarbeiterin des Historischen Museums der Stadt Budapest. Sie trat in die Spuren solcher Vorfahren wie Bernát L. Kumorovitz und András Kubinyi. Sie war von ihrer Gemütsart aus eine ruhige, ausgeglichene Leiterin des Museums, ihre Mitarbeiter liebten und verehrten sie. Sie begann die Verjüngerung der wissenschaftlichen Kollektive,

die Mitarbeiter, die zur Zeit ihrer Leitung ins Museum gelangten, gehören heute bereits zur mittleren Generation. Als ein besonders Zeichen der Gnade des Schicksals hatte Emese Nagy vor ihrer Pensionierung noch die Möglichkeit bekommen, eine der Hauptorganisatoren der wahrhaft erfolgreichen Ausstellung über Kaiser Sigismund aus 1987 zu sein. Die Ausstellung wurde vom Museum, gemeinsam mit der Kunstgeschichtlichen Wissenschaftler-gruppe der MTA (Ungarische Akademie der Wissenschaften) zwischen dem 29. Mai und dem 8. November 1987 veranstaltet. Zur Ausstellung am Erdgeschoß des Burgmuseums wurde das Ruinenfeld des königlichen Palastes, der sogenannte große gotische Saal und der Keller mit Tonnengewölbe hinzugeführt. Der Katalog der Ausstellung wird von den Experten des Mittelalters auch heute als grundlegendes Werk verwendet.

Emese Nagy ging 1987 in Ruhestand, aber sie unterbrach ihre Arbeitsbeziehung mit dem Museum nicht. Als ein ausgezeichnete Kenner des Steinmaterials des Museums schrieb eine zusammenfassende Arbeit: "Die Aufarbeitung der Steinskulpturen -von den Gebäuden des mittelalterlichen Palastes aus Buda - nach ihren Fundorten." Gegenwertig arbeitet sie an einer mehrbändigen Studienreihe, die die förmlich - typologische Auswertung und chronologische Einleitung der Baudenkmalfragmente des mittelalterlichen königlichen Palastes behandelt. Der ganze gotische Teil des förmlictypologischen Katalogs ist schon fertig. Wir hoffen, daß diese Werke bald in gedruckter Buchform erscheinen werden.

Wir wünschen Emese Nagy weitere Gesundheit, und noch viele erfolgreiche Arbeitsjahre.

Zoltán Bencze